

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.16>

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ

Маслянюк С.В. – майор поліції, заступник командира роти № 2 батальйону № 2 полку патрульної поліції в м. Кривий Ріг управління патрульної поліції в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції, аспірант
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-1956-117X

У статті досліджено поняття та правові підстави керування транспортними засобами, актуальність яких зумовлюється реалізацією дотримання прав і свобод громадян в адміністративно-правових відносинах у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Також під час роботи над викладеним матеріалом визначено поняття, які теоретично й практично можна було би використовувати в законодавчих і виконавчих нормативно-правових актах для поліпшення в роботі правоохоронних органів та вирішення питання щодо закріплення на державному рівні термінології, яка досі не отримала юридичне підтвердження.

Статтю присвячено поглибленню вирішення теоретичних засад визначення поняття керування транспортним засобом та обґрунтуванню напрямів і шляхів удосконалення законодавства України з питань формування й реалізації цього визначення у правозастосовній практиці.

Відповідно, у статті вирішуються питання щодо дослідження теоретичних засад та розкриття змісту поняття керування транспортним засобом в Україні, розкриття й визначення на основі уточнення теоретичних підходів до поняття керування транспортним засобом, складових елементів цього визначення та процесу. З'ясовується юридична природа та зв'язок між учасниками вказаних правових відносин, уточнюються наукові позиції стосовно чіткого розуміння визначення керування транспортними засобами та закріплення єдиних правових підстав для отримання права керування вказаними транспортними засобами. Також обґрунтовується доцільність введення в науковий і нормотворчий обіг понять «керування» та «керування транспортним засобом», запропоновані критерії класифікації цих визначень, встановлені особливості правового становища особи, яка керує транспортними засобами на законних підставах, у чітко визначеному порядку, та визначені напрями реалізації адміністративно-правового статусу керування громадянами транспортними засобами в Україні.

Ключові слова: водій, керування, транспортний засіб, право на керування транспортним засобом, Правила дорожнього руху України.

Maslyanko S.V. Concepts and legal bases of driving in Ukraine

The article examines the concept and legal basis of driving vehicles, the relevance of which is due to the implementation of respect for the rights and freedoms of citizens in administrative and legal relations in the field of road safety.

Also, while working on the presented material, the concepts that theoretically and practically could be used in legislative and executive regulations to improve the work of law enforcement agencies and address the issue of consolidating at the state level terminology, which is currently the period of time does not find its legal confirmation.

The article is devoted to deepening the solution of theoretical principles of defining the concept of driving a vehicle and substantiating the directions and ways to improve the legislation of Ukraine on the formation and implementation of this definition in law enforcement practice.

Accordingly, the article addresses the following issues: research of theoretical foundations and disclosure of the content of the concept of driving in Ukraine, disclosure and definition based on clarification of theoretical approaches to the concept of driving, components of this definition and process, clarifies the legal nature and relationship connection between the participants of these legal relations, clarifies the scientific position on a clear understanding of the definition of driving and establishing a common legal basis for obtaining the right to drive these vehicles, as

well as justifies the introduction of scientific and rulemaking concepts of “driving” and “driving”, criteria of classification of these definitions are offered, features of a legal position of the person driving vehicles on legal bases are defined, in accurately defined order, directions of realization of the administrative-legal status of driving of thunder are defined adyans vehicles in Ukraine.

Key words: driver, driving, vehicle, right to drive a vehicle, traffic rules of Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасне цивілізоване суспільство не може існувати без належного задоволення своєї потреби в наземних вантажно-пасажирських перевезеннях, зокрема тих, які здійснюються засобами автомобільного транспорту. Керування транспортними засобами сьогодні перестало бути чимось недосяжним – кожна особа, яка досягла певного віку та не має медичних протипоказань, може в установленому законом порядку отримати відповідне право. Водночас чітке розуміння поняття «керування транспортним засобом» та умов допуску до керування громадян має принципове значення в низці правовідносин, особливо коли йдеться про здійснення контрольно-наглядових та адміністративно-юрисдикційних відносин уповноважених державних органів (посадових осіб) і громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття та правові підстави керування транспортними засобами фізичними особами є складовою частиною комплексної системи відносин у сфері організації та забезпечення безпеки дорожнього руху. Цю сферу правовідносин досліджувала низка вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: М. Долгополова, В. Розвадовський, В. Поліщук, М. Веселов, Т. Гуржій та інші. Проте варто зазначити, що, незважаючи на значну кількість наукових робіт із цієї тематики, не можна визнати, що окреслена сфера правовідносин позбавлена жодних проблем теоретичного чи прикладного характеру.

Мета статті полягає у визначенні поняття керування транспортним засобом та з’ясуванні правових підстав допуску до керування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дорожній рух є неодмінним атрибутом соціально-економічного життя будь-якої розвиненої держави. Від його організації та безпеки залежить стабільність функціонування галузей народного господарства, публічно-адміністративного апарату, державних і соціальних інститутів. Водночас дорожній рух – це насамперед небезпечне, заздалегідь аварійне явище, пов’язане з автомобілем як джерелом підвищеної небезпеки [1, с. 10; 2, с. 4].

Транспортний рух можна віднести до найбільш старих, основних видів діяльності людини, що має виняткове значення для розвитку кожного суспільства, насамперед для розвитку економіки. Поняття «транспорт» можна характеризувати як організовану та навмисно проведenu діяльність, що слугує для переміщення осіб або вантажів з одного місця (джерела – відправної точки шляху) до іншого, що є метою шляху. Потреба в переміщенні виникає на всіх фазах розвитку суспільства, вона зумовлюється різними причинами. Практично немає таких суспільних потреб, які б у визначеній фазі не залежали від транспорту. Тому суспільну функцію транспорту необхідно оцінювати глобально, як залежно від низки подальших аспектів, так і щодо його рівня. Однак не йдеться про односторонній вплив: як транспорт впливає на розвиток суспільства, так і суспільні потреби впливають на подальший розвиток транспортної системи [3, с. 27].

Українське суспільство на цьому етапі розвитку характеризується як добре злагоджена система, що чітко розуміє та тлумачить норми чинного законодавства, які діють на території країни. Ті прогалини, які виникли в умовах законодавчих негараздів, як досить заважають державним виконавчим органам під час виконання державних функцій та владних повноважень, так і безпосередньо діють проти громадян, які набули відповідного спеціального права.

Із часів проголошення незалежності в Україні сформувалася організаційно-правова основа діяльності органів і підрозділів, що забезпечують безпеку дорожнього руху. Проте вона перебуває в перманентному стані змін, пов'язаних з удосконаленням адміністративно-деліктного законодавства, форм та методів діяльності цих органів. Безпека дорожнього руху насамперед пов'язана з безпечним рухом транспортних засобів, а це своєю чергою залежить від багатьох чинників, одним із яких є здатність осіб, які керують цими транспортними засобами, безпечно ними керувати. Це залежить від знання особою механізму керування окремого транспортного засобу, Правил дорожнього руху та інших норм у цій сфері, а головне – від їх виконання чи дотримання.

Поняття керування транспортним засобом, як правило, не викликає в сучасній українській спільноті зайвих питань. Воно не є поширеним серед осіб, які безпосередньо беруть участь у вказаних правовідносинах. Однак для того, щоб визначити цей термін, посилаючись на чинні норми законодавства, жодне прийняте в законний спосіб юридичне джерело не надає тлумачення цього сполучення слів.

Як стверджується в електронних ресурсах, керування транспортним засобом – це умисне виконання особою функцій водія шляхом вчинення технічних дій для приведення транспортного засобу в рух та зрушення з місця, а під час руху – для зміни напрямку руху та/або швидкості транспортного засобу.

Що стосується чинних нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, а саме Закону України «Про дорожній рух», Закону України «Про автомобільний транспорт», Закону України «Про автомобільні дороги», Постанови Кабінету Міністрів України «Про правила дорожнього руху» від 10 жовтня 2001 р. № 1306, то в них не міститься жодної інформації та жодного визначення щодо поняття керування транспортним засобом. З огляду на сучасний стан справ у новітній законодавчій доктрині офіційне тлумачення цього визначення внесло би роз'яснення в юридичні прогалини загальноприйнятих і санкціонованих норм, що регулюють зазначене явище.

Доцільно зауважити, що Правила дорожнього руху України визначають поняття як транспортного засобу, так і механічного транспортного засобу, що чітко вказано в Загальних положеннях Правил дорожнього руху України. Однак доцільніше було би також визначити поняття самого керування вищезазначеними засобами, оскільки Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за порушення правил, норм і стандартів саме під час керування автомобілями та іншими аутентичними механізмами.

У процесі вивчення цього питання необхідно також звернути увагу на Віденську конвенцію про дорожній рух – міжнародну угоду, створену для полегшення міжнародного дорожнього руху та підвищення безпеки дорожнього руху шляхом упровадження стандартних правил. Зазначена конвенція була узгоджена на конференції Економічної і соціальної ради Організації Об'єднаних Націй із безпеки дорожнього руху, яка була укладена у Відні 8 листопада 1968 р. Однак жодного визначення щодо «особи, яка керує транспортним засобом», «керування транспортним засобом» або близьких за значенням визначень у міжнародній угоді, що стала основоположною під час прийняття країнами – учасницями конференції (зокрема, Україною) власних правил дорожнього руху, не зроблено.

Можливо, через деякий час питання стосовно доповнення галузевої термінології в зазначеному плані буде вирішене, однак наразі можна тільки користуватися наявними можливостями, серед яких – тлумачні словники сучасної української мови.

Новий словник української мови надає визначення поняття «керування» як «користування кермом та іншими пристроями, спрямування руху, ходу, роботи чогось» [4]. Таким чином, під *керуванням транспортним засобом* можна розуміти цілеспрямований процес приведення в дію транспортного засобу завдяки фізичним, механічним чи електронним механізмам і приладам (пристроєм) з метою спрямування його руху у відповідному режимі та заданому напрямку. Водночас це визначення характеризує фактичний (фізичний) процес керування транспортним засобом будь-якою фізичною особою. Однак нагадаємо, що процес дорожнього руху є врегульованою нормами та правилами діяльністю, і керування транспортними засобами не є винятком. Умови життя, рівень аварійності за участю транспортних засобів висувають низку вимог та умов щодо допуску фізичних осіб до керування транспортними засобами. Тобто життя змушує визначати й закріплювати в нормах права особливості отримання права на керування відповідним видом і категорією транспортного засобу, а в деяких випадках навіть умови допуску до такого керування, що фактично є правовими підставами.

Правовою підставою керування транспортними засобами є насамперед наявність посвідчення водія відповідної категорії.

Порядок отримання посвідчення водія встановлюється Інструкцією про порядок приймання іспитів для отримання права керування транспортними засобами та видачі посвідчень водія, затвердженою Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 грудня 2009 р. № 515 [5]. Вказана інструкція встановлює порядок приймання іспитів для отримання особами права керування транспортними засобами, оформлення, видачі, обміну, повернення, зберігання, анулювання та знищення національного посвідчення водія України на право керування транспортними засобами відповідної категорії територіальними сервісними центрами Міністерства внутрішніх справ України.

Приймання іспитів для отримання права керування транспортними засобами, оформлення, видача, обмін, повернення, зберігання, анулювання та знищення посвідчення водія здійснюються в територіальних сервісних центрах Міністерства внутрішніх справ України (далі – ТСЦ МВС) незалежно від зареєстрованого місця проживання чи перебування особи. Для отримання послуги з видачі, обміну, повернення посвідчення водія в ТСЦ МВС особи реєструються в електронній черзі з використанням сервісу «Електронна черга» (за наявності).

До складання теоретичного та практичного іспитів для отримання права керування транспортними засобами допускається особа, яка: а) досягла віку, визначеного законодавством на право керування транспортними засобами відповідної категорії; б) пройшла медичний огляд у порядку, установленому законодавством; в) пройшла підготовку або перепідготовку відповідно до встановлених планів і програм у закладі з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації водіїв; г) подала в повному обсязі та з достовірними відомостями до ТСЦ МВС документи, передбачені чинним законодавством. Право на керування транспортними засобами надається особі, до якої не застосовано адміністративне стягнення чи кримінальне покарання у вигляді позбавлення права на керування транспортними засобами або якій не встановлено тимчасове обмеження у праві на керування транспортними засобами.

Посвідчення водія на право керування транспортними засобами категорій А1, А, В1, В, С1, С, D1 та D видаються особам, які склали в ТСЦ МВС теоретичний і практичний іспити; посвідчення водія на право керування транспортними засобами категорій ВЕ, С1Е, СЕ, D1Е та DE – особам, які склали практичний іспит;

посвідчення на право керування трамваем або тролейбусом – особам, які склали теоретичний іспит [5].

Вагомою правовою підставою для навчання та отримання посвідчення водія є відповідний стан кандидата у водії, оскільки наявність медичних заборон і розладу здоров'я може наражати на небезпеку будь-якого учасника дорожнього руху. Медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів проводиться з метою визначення придатності особи до безпечного керування транспортними засобами. Медичні огляди кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів поділяються на попередні, періодичні, щозмінні передрейсові та післярейсові, а також позачергові. Попередньому медичному огляду підлягають кандидати у водії для отримання права на керування транспортним засобом. Проходження медичного огляду підтверджується дійсною на дату подання до ТСЦ МВС медичною довідкою встановленого зразка.

У разі подання особою до ТСЦ МВС медичної довідки, якою її визнано непридатною до керування транспортним засобом категорії, яка була відкрита раніше, що підтверджується наявністю в такій медичній довідці запису «непридатний» навпроти відповідної категорії транспортного засобу у графі «відмітка про придатність», особі видається нове посвідчення водія без зазначення тієї категорії транспортного засобу, щодо якої особу визнано непридатною до керування [6].

У Єдиному державному реєстрі Міністерства внутрішніх справ України робиться запис про те, що категорію виключено з посвідчення водія на підставі медичної довідки (із зазначенням її серії та номера). Відновлення особою виключеної (виключених) з посвідчення водія категорії (категорій) транспортного засобу здійснюється за умови подання такою особою медичної довідки із записом «придатний» навпроти відповідної категорії транспортного засобу у графі «відмітка про придатність».

Документами, що засвідчують підготовку й перепідготовку водіїв транспортних засобів, є, по-перше, свідоцтво про закінчення закладу з підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації водіїв установленої законодавством форми, інформація про яке внесена закладом до Єдиного державного реєстру Міністерства внутрішніх справ України; по-друге, документи про професійну (професійно-технічну) освіту державного зразка за професіями «Водій автотransпортних засобів», «Водій мототransпортних засобів», «Водій трамвая», «Водій тролейбуса» (диплом кваліфікованого робітника, свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації), видані закладом, що має ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері професійної (професійно-технічної) освіти.

Якщо особа з будь-яких причин не склала іспити в ТСЦ МВС, виданий документ, що засвідчує підготовку та перепідготовку водіїв транспортних засобів, вважається дійсним для складання іспитів упродовж двох років із дня закінчення закладу.

Актуальним питання є також те, що посвідчення водія, що належить особі, яка переїжджає на постійне місце проживання в Україну, дійсне на території України протягом 60 днів із дати видачі органами та підрозділами Державної міграційної служби України документів на постійне проживання в Україні; після спливу цього строку воно підлягає обміну. Обмін такого посвідчення проводиться після проходження особою медичного огляду та складання теоретичного й практичного іспитів. Видані громадянам України за кордоном міжнародні посвідчення та посвідчення водія іноземної держави, які відповідають вимогам Конвенції про дорожній рух 1968 р., підлягають обміну на національне посвідчення водія без

складання теоретичного та практичного іспитів за умови, що зазначені громадяни України постійно проживають на території України. Видані громадянам України за кордоном міжнародні посвідчення та посвідчення водія іноземної держави, які не відповідають вимогам Конвенції про дорожній рух 1968 р., підлягають обміну на національне посвідчення водія за умови, що зазначені громадяни України постійно проживають на території України, зі складанням теоретичного та практичного іспитів [5].

Навіть за наявності формальних правових підстав для керування законодавство визначає ситуації, за яких таке керування забороняється. Так, відповідно до п. 2.9 Правил дорожнього руху України водієві забороняється керувати транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції; у хворобливому стані, у стані стомлення, а також перебуваючи під впливом лікарських препаратів, що знижують швидкість реакції і увагу; керувати транспортним засобом, не зареєстрованим в уповноваженому органі Міністерства внутрішніх справ України, або таким, що не пройшов відомчу реєстрацію, тощо.

Звісно, фізичні особи, попри наявні правила, можуть ігнорувати ці вимоги, тобто без наявних підстав чи за наявності протипоказань до керування здійснювати фактичне керування транспортним засобом. У цій ситуації, незалежно від рівня забезпечення фактичної безпеки дорожнього руху, такі дії є правопорушенням, за що законодавець встановлює адміністративну відповідальність.

Висновки. Таким чином, кожен мешканець будь-якого міста України, який досягнув чітко визначено віку та має бажання «сісти за кермо транспортного засобу», може звернутися до спеціалізованого навчального закладу, пройти курс навчання (як теоретичного, так і практичного), після чого в чітко передбаченому порядку, що викладений, звернутися з письмовою заявою до ТСЦ МВС для здачі іспитів.

Після успішного тестування за допомогою комп'ютерної техніки та демонстрування навичок практичного водіння транспортним засобом суспільство отримає повноцінного учасника дорожнього руху – водія транспортного засобу. Останній повинен дотримуватися обов'язків, закладених у юридичній доктрині вітчизняного законодавства.

Своєю чергою особа, яка керує транспортним засобом, не маючи посвідчення водія, потрапляє у правову колізію, чим нівелює правові відносини між власною особою та Правилами дорожнього руху України. Питання щодо визначення поняття керування транспортним засобом в Україні на сьогодні має актуальне значення, а його вирішення потребує негайного втручання компетентних державних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Развадовський В. Адміністративна відповідальність за порушення норм, правил і стандартів, що торкаються забезпечення безпеки дорожнього руху : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 1998. 26 с.
2. Долгополова М. Управління загальнодержавної системою забезпечення безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 195 с.
3. Поліщук В. Сучасні проблеми транспортних систем. Донецьк, 2010. 530 с.
4. Яременко В., Сліпущко О. Новий словник української мови. Київ, 1998. 910 с.
5. Інструкція про порядок приймання іспитів для отримання права керування транспортними засобами та видачі посвідчень водія : затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 грудня 2009 р. № 515 / Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0074-10#Text> (дата звернення: 25.11.2021).

6. Про затвердження Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів : Наказ Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства внутрішніх справ України від 31 січня 2013 р. № 65/80 / Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0308-13#Text> (дата звернення: 09.12.2021).

REFERENCES:

1. Razvadovskyi, V. (1998). Administratyvna vidpovidalnist za porushennia norm, pravyl i standartiv, shcho torkaiutsia zabezpechennia bezpeky dorozhnoho rukhu [Administrative responsibility for violation of norms, rules and standards concerning road safety]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa, 26 p. [in Ukrainian].
2. Dolhopolova, M. (2003). Upravlinnia zahalnodержavnoi systemoiu zabezpechennia bezpeky dorozhnoho rukhu [Management of the national system of road safety]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 195 p. [in Ukrainian].
3. Polishchuk, V. (2010). Suchasni problemy transportnykh system [Modern problems of transport systems]. Donetsk, 530 p. [in Ukrainian].
4. Yaremenko, V., Slipushko, O. (1998). Novyi slovnyk ukrainskoi movy [New dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv, 910 p. [in Ukrainian].
5. Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2009). Instruksiiia pro poriadok pryimannia ispytiv dlia otrymannia prava keruvannia transportnymy zasobamy ta vydachi posvidchen vodiia: zatverdzhena Nakazom Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 7 hrudnia 2009 r. № 515 [Instruction on the procedure for taking exams to obtain the right to drive vehicles and issue driver's licenses: approved by the Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of December 7, 2009 № 515]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0074-10#Text> [in Ukrainian].
6. Ministry of Health of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2013). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro medychnyi ohliad kandydativ u vodii ta vodiiv transportnykh zasobiv: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy ta Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 31 sichnia 2013 r. № 65/80 [On approval of the Regulations on medical examination of candidates for drivers and drivers of vehicles: Order of the Ministry of Health of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of January 31, 2013 № 65/80]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0308-13#Text> [in Ukrainian].